

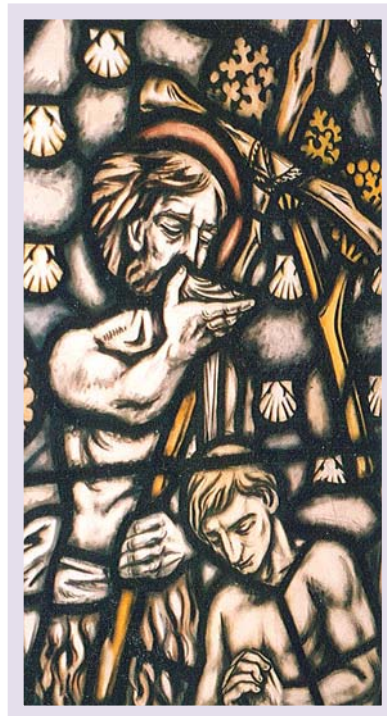
Under biskop Palmqvists rosenplanteringar

Schaktning för kabel vid Biskopsgården

Förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 232:1
Hagbard 3, 4
Västerås domkyrkoförsamling
Västerås
Västmanland

Ulf Alström

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Inledning.....	4
Målsättning.....	4
Undersökningsresultat.....	4
Referenser	8
Kart- och arkivmaterial	8
Otryckta källor	8
Litteratur	8
Tekniska och administrativa uppgifter.....	8
Kartfigur.....	9
BILAGA.....	10
Bilaga 1. Fyndtabell	10

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsbild: Pastell av Nils Aron Berge. Privat ägo. (Foto U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISBN: 978-91-7453-126-8

Västerås 2012.

Sammanfattning

På grund av schaktningar för fiberkabel norr om Biskopsgården i Västerås har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en förundersökning i form av en schaktningsövervakning.

Schaktningarna i norra delen av kabelschaktet påverkade endast i sen tid påförda gruslager. Söder om en förmodat gammal tomtgräns påverkades en terrassering av schaktningarna. Terrassen innehöll bara matjord ovanför den rena leran varför den får anses tillhöra en del av en trädgårdsanläggning och inte en vägliknande nerfart från Kyrkogatan. En ursprunglig marknivå på cirka 10,0 meter över havet uppmättes. Den uppgiften har kanske inte någon större relevans eftersom den ursprungliga markytan sluttat ner mot Svartån med betydande höjdskillnader.

Området norr om Biskopsgården tycks under alla tider ha varit en plats för djurhållning och trädgårdar. Några spår av bebyggelse påträffades inte i kabelschaktet. Inte heller några kulturlager. Trots det har aktiviteter funnits på platsen sedan 1200–1300 talen dvs. samtidigt som domkyrkan uppfördes.

Inledning

På grund av schaktningar för fiberkabel i kvarteret Hagbard, Västerås (figur 5), har Stiftelsen Kulturmiljövård genomfört en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Uppdragsgivare var Västerås stift som, genom Bygg- och fastighetskonsult Lars-Åke Augustsson AB, beställde den arkeologiska förundersökningen. Arbetet genomfördes efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2011-05-19 (dnr 431-1640-2011).

Rapportens titel anspelar på att de rosenodlingar som biskop Arne Palmqvist en gång vårdade i det området där kabelschaktet placerades. Hans biskopstid i Västerås stift inföll under perioden 1975 till 1988. Biskop Palmqvist var kanske den siste i raden biskopar som fullföljt den trädgårdstradition som vi vet med säkerhet initierades av biskop Johannes Rudbeckius vars biskopstid inföll under perioden 1618–1646. Rudbeckius noterar i sin dagbok att ”alle slagz neglekor, Pioner, rooser etc. såsom uthi wackra trägårdar Plägha wara” skulle planteras” enligt ett kontrakt med ”Trägårdz Mestaren” (Rudbeckius omkring 1624).

Målsättning

Målsättningen med den arkeologiska förundersökningen var att dokumentera framkomna lämningar i plan och sektion för att tillvarata kunskap om området intill domkyrkan. I arbetet ingick att begränsa fornlämningen i schaktet samt att bedöma kulturlagrens och fyndkategoriernas karaktär. Om möjligt skulle en datering av kulturlagren göras genom fynd och ¹⁴C analys.

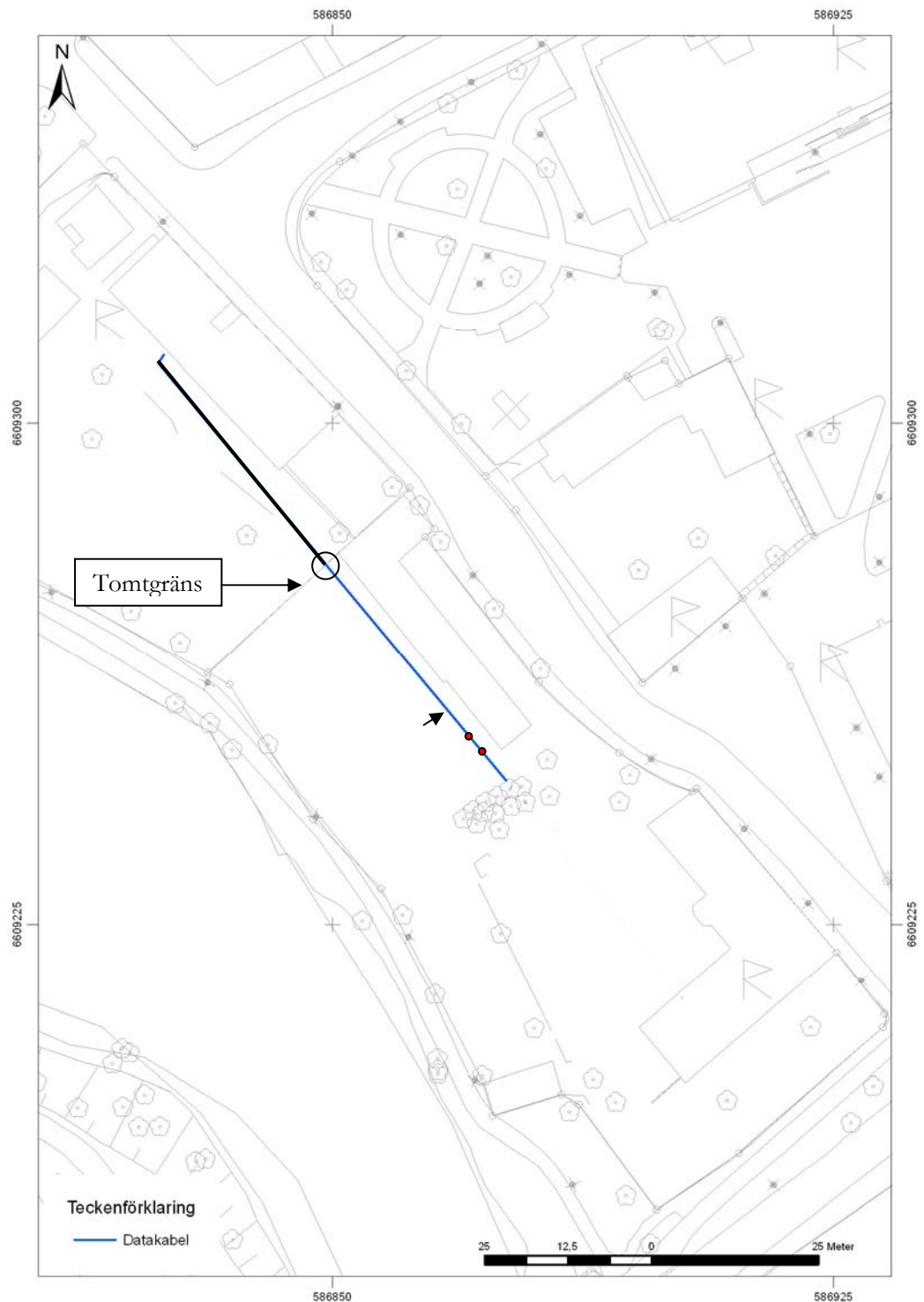
Undersökningsområdets södra del övervakades extensivt eftersom detta område ingick i en arkeologisk förundersökning utförd 2008. Arbetet avrapporterades samma år (Jonsson 2008).

Undersökningsresultat

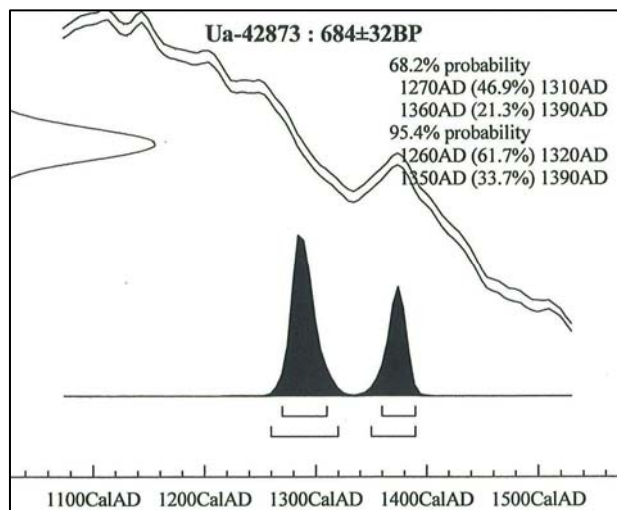
Schaktet, som sträckte sig mellan stiftkansliet i norr och Biskopsgården i söder, övervakades i cirka 80 m längd. Schaktet var för det mesta 0,4 m djupt och 0,4 m brett.

Den norra sträckan av schaktet berörde endast ett utfyllnadslager av grus och småsten (markerat med svart linje på figur 1). Den södra delen av schaktet grävdes i ren påförd matjord som låg på ren blålera (markerat med blå linje på figur 1). Vid gränsen mellan lagren fanns en låg stenmur av delvis kraftiga stenar som troligtvis markera en äldre tomtgräns. Vid stenvuren påträffades flera delar av trefotsgrytor samt fragment av fat med pipleredekor (markerat med cirkel på figur 1). Det keramiska materialet dateras till 1500–1600 talen och framåt. På ingen annan plats påträffades några fynd.

Vid röda cirklar (figur 1) avvägdes den ursprungliga marknivån. Den rena leran, som påträffades 0,4 m under den nuvarande markytan, fanns på 10,0 respektive 9,5 meter över havet.

Figur 1. Schaktets placering vid stiftskansliet och Biskopsgården. Svart och blå sträcka markerar grus- respektive jordlager. Lagren skäjs åt vid en stenmur som indikerar en tomtgräns. Pilen markerar platsen för ^{14}C provet. Cirkeln markerar platsen för keramikfynden vid den förmodade tomtgränsen (Utdrag ur fastighetskartan skala cirka 1:1 000).

Figur 2. ^{14}C dateringen visar med 95% säkerhet att benet kan dateras till 1260–1390 vår tideräkning (Possnert 2011).

Under den påförda matjorden, där det fortfarande växer några rosenbuskar, påträffades ett djurben som låg på leran dvs. den ursprungliga markytan (markerad med en pil på figur 1). Benet har använts för en ^{14}C datering. Dateringen visar, tillsammans med det faktum att inga kulturlager påträffades i schaktet, att området väster om domkyrkan inte utnyttjats för bebyggelse utan snarare varit en öppen yta (betesmark?) vid den här tiden. Under 1400-talet fanns en byggnad i området för domkyrkans kaniker. 1429 var byggnaden bostad för biskopen. Om det fanns fler byggnader på Biskopsgårdens tomt under 1400-talet är inte känt.

Därmed kan man med någorlunda säkerhet beskriva området norr om Biskopsgården som ett öppet område som sluttade ner mot ån. Utifrån keramikfynden är det först på 1500-talet eller 1600-talet som annan bebyggelse, förutom Biskopsgården, etableras på området. Detta sker efter det att man terrasserat området intill Västra Kyrkogatan. Här står nu knuttimrade röda hus som de gjorde på 1780-talet.

Figur 3. Biskopsgården under 1780-talet. Bilden antyder att det endast fanns bebyggelse efter Västra Kyrkogatan. En ganska hög grundmur syns också under de röda knuttimrade byggnaderna (inringade) vilket berättar att området redan då var delvis terrasserat. (Bild från Franzén 2007.)

De hus som är markerade på figur 3 är förmodligen inte de till utseendet lika hus som nu står. De hus som finns på platsen nu har en spegelvänd takhöjd. Man kan också lägga märke till att grundmuren under de knuttimrade uthusen ser hög ut. Det beror på att en lägre terrass ännu inte är byggd (figur 4).

Figur 4. Bilden visar de nu stående röda knuttimrade husen efter Kyrkogatan från gårdsidan. De har en kraftigt uppbyggd grundläggning. Nedanför denna har det efter 1780-talet tillkommit ytterligare en terrassering som inte finns avbildad på teckningen (figur 3). Den lägre terrassen är uppfylld med matjord. (Foto från norr U. Alström.)

Vid första anblick kan man tolka hela den nedre terrassen som en väg från Biskopsgatan ner till och in till en gårdsmiljö, kanske med trädgårdar, som bilden på figur 3 antyder. Men eftersom den väglignande terrassen bara är uppbyggd av matjord måste den förklaringen avvisas. Man får istället tro att området har använts till odling av köksväxter, fruktträd och naturligtvis rosor.

Det var bl.a. här på terrassen som biskop Palmqvist hade sin rosenodling. Biskop Rudbeckius hade däremot ingen terrass att tillgå eftersom den under hans tid ännu inte var byggd.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan 11G:17. Skala 1:20 000.

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Otryckta källor

Anders Franzèn Byggnadsvård AB. 2007. Biskopsgården. Kulturhistorisk värdering av interiören. Uppsala.

Litteratur

Jonsson, K., 2008. Biskopsgården i Västerås. Schaktningsarbeten på innergården. Kulturmiljövård Mälardalen Rapport 2008:41. Västerås.

Rudbeckius, J., 1620-1640 (1938). Johannes Rudbeckius dagbok. Utg. Av B.R. Hall 1938. Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag. Stockholm

Tekniska och administrativa uppgifter

KM projekt nr:	KM11060
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-1640-2011 2011-05-19
Undersökningsperiod:	2011-07-04
Exploateringsyta:	Cirka 125 löpmetrar schakt
Personal:	Ulf Alström
Belägenhet:	Hagbard 3, 4, kvarteret Hagbard, Västerås domkyrkoförsamling, Västerås kommun, Västmanlands län, Västmanland
Ekonomisk karta:	11G:17
Koordinatsystem:	SWEREF 99
Koordinater:	X6609310 Y586823, X6609250 Y586882
Höjdsystem:	Rikets
Inmättningsmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	Samtligt dokumentationsmaterial finns medtaget i rapporten
Fynd:	Fynden F1 förvaras på VLM

Kartfigur

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2006/01407.

Figur 5. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

BILAGA

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Antal. fragm.	Fragm. grad	Fyndomständighet
1	Y. rödgods	Lera	Glaserat	340	3-10	10	--	Fynd från tomtgränsmuren